

Kisparti János.

(1885-1942)

December 23-án mult egy esztendeje, hogy a Gondviselés kifürkészhetetlen akarata kiszólitotta körünkből Kisparti Jánost. Bármily hosszú volt azonban az esztendő és bármily terhes világrendítő eseményektől, nemcsak hogy nem halványította el lelkünkben a megboldogultnak emlékét, hanem ellenkezőleg még elevenebb színekben rajzolta elénk emberi vonásait. Tulzás nélkül mondhatjuk, hogy ma, egy esztendő múltán világosabban látjuk és fájóbban érezzük, mit veszítettünk Kisparti Jánosban, mint az elvesztés közvetlen bódulatában, Akkor csak általánosságban éreztük, hogy valami nagy emberi érték esett ki életünkből a nélkül, hogy az érték miségét és fajsúlyát közelebből megtudtuk volna jelölni. Ma már tudjuk, hogy az elveszített és soha vissza nem térő érték Kisparti János egyénisége volt. Hiszen minden emlék, benyomás, indítás és ihletés, ami személyével kapcsolatban lelkünkben zsong, egyéniségéből fakadt és sugárzott belénk.

Eszerint Kisparti János életművét és hatását elsősorban egyéniségén kell lemérnünk. Mert ő nem volt tudós a szó akadémikus értelmében: nem írt nagy tudós könyveket vagy mélyen szántó elméleti fejtegetéseket; de ugyanígy nem volt úttörő kulturpolitikus sem: nem állított fel új tanulmányi rendszereket, nem eszelt ki új iskolafajokat és nem szervezett új kulturintézményeket. Rajta tehát sem az elméleti tudós, sem a gyakorlati alkotó mértéke nem alkalmazható. Ő egyszerűen egyéniség volt a szó legeszményibb értelmében: azaz lélek, gazdag és sokoldalú tartalommal és e gazdag tartalom másokba sugárzásának és eleven erőkké alakításának minden feltételével és eszközével. Kifogyhatatlan és örökké lobogó energiaforrás volt ő, melyből szüntelenül eszmék és cselekvésre készítő indítások áradtak. Valóban szuggesztív egyéniség volt; mellette és alatta nem lehetett télenkedni, hanem akarva nem akarva dolgozni kellett. Erről minden tanítványa és tanára bizonyóságot tehet.

És ha e csodálatos hatás magyarázatát keressük, legmélyebb okként Kisparti János páratlan hivatástudatát és hivatásszeretetét kell említenünk. Mert ha valaki, Kisparti János valóban hivatásos pedagógus volt. Szinte élt-halt az iskoláért; minden gondolatát, szíve minden dobbanását neki szentelte. Ő megfordította a régi ismert latin mondást és nem istenverésnek, hanem élete legnagyobb boldogságának érezte, hogy tanár lehetett és taníthatott. Nála halvány árnyéka sem volt az elhibázott pályaválasztás kesernységének: ha százszor újra kezdhette volna életét, százszor a pedagógus pályát választotta volna. Bízást mondhatjuk, hogy nála a tanári pálya még hivatásnál is több: szent megszállottság volt, mely betöltötte szívét-lelkét, végigrezgett minden idegszálán és irányította egész életét. Ezért volt, hogy társalgás közben

is legszívesebben iskolai vagy legalább tanügyi vonatkozású kérdésekre fordította a szót. Megvolt benne a szent megszállottság egyoldalúsága és szentül hitte, hogy kedves iskolai témái másokat is legalább olyan mértékben érdeklik, mint őt.

Természetes azonban, hogy ez a páratlanul eleven és minden porcikájában átélt hivatástudat maga is történeti fejlődés volt. Mert ha igaz is, hogy az alapokat a Gondviselés adta meg hozzá gazdag kegyelmi indításaival és előző nemzedékek hosszú sorában lappangó energiák felfokozásával és tudatosításával, egész életet kitöltő tartalom-má nemesítése mégis Kisparti János személyes érdeme volt: Mert ő ebben a tekintetben is különbözött az átlagemberektől; teljes tudatossággal és átéltséggel készült hivatására. Éppen ezért fejlődése egyenes, mint a nagy nemzetközi autóutak; nincsen benne, nemhogy törés, de még számottevő elhajlás sem. Attól a pillanattól kezdve, hogy mint a váci piarista gimnázium kitűnő tanulója s mint az ősi rendház bentlakó diákja rádőbben, hogy a szerzetestanári pályára van hivatása, nyílegyenesen halad előre a magaválasztotta úton. Az Úr szava szerint rátette kezét az eke szarvára és azontúl nem nézett többé vissza. Azóta csak egy irányt ismert: előre és csak egy feladatnak élt: minél bővebben meríteni a jó szerzetestanárban megkívántató ismeretek kincsestárából. Valósággal lángolt a tudásvágytól. Igazi jó diák volt; nemcsak abban az értelemben, hogy tanulmányait mindig kitűnő eredménnyel végezte, hanem abban az értelemben is, hogy minden tárgyban alapos és beható ismeretekre törekedett. Érdeklődése a szó legigazibb értelmében egyetemes és átfogó volt.

Sokoldalúságára jellemző, hogy hetedikes diák korában vallástani, természetrajzi és esztétikai dolgozataival nyert önképzőköri jutalmat, nyolcadikos korában ellenben magyar irodalmi, magyar történelmi és fizikai pályamunkáival aratott babérokat. E mellett társai kitűnő matematikusnak, jó zenésznek és elsőrangú gyorsírónak tartották. Joggal elmondhatjuk tehát róla, hogy már fiatal diákkorában hiánytalanul megvolt benne a későbbi tanár, igazgató és főigazgató minden kiválósága: páratlan szellemi élénkség mély és sokoldalú tudása és vezetésre termettsége. Igazi *princeps iuventutis* volt, akire tanárai és társai egyaránt jogos büszkeséggel és reményteljes várakozással tekintettek.

Az egyetemi évek természetesen még magasabbra szították a tehetséges ifjú ambícióját. Szívesen járt az előadásokra, de még szívesebben merült bele a szakirodalom műveinek tanulmányozásába. Gondolatainak kicserélésére, esetleg helyesbítésére mindig készen állott. El pihenni nem tudó szellemi frissesége szenvedélyes vitatkozóvá tette. Bármikor, bárkivel és bármily tárgyról kész volt vitába szállani. Ha megfelelő ellenfélre talált, kész volt késő éjtszakáig is folytatni az elme-élesítő szócsatát. És győzte szóval. Érvei és ellenvetései kifogyhatatlan gazdagságban bugyborékolnak fel bő tudásának mélységéből és ha a dolog érdemét tekintve talán nem is mindig, formai szempontból mindig neki biztosítottak győzelmet.

Tévedés volna azonban azt hinnünk, hogy ez a szenvedélyes vitatkozási kedv csak üres ciráda vagy céltalanul odavetett dísz volt a

fejlődés döntő korszakába jutott Kisparti János szellemi arculatán; még csak azt sem lehet mondani, hogy csupán túláradó szellemi energáinak levezetésére szolgáltak. Ellenkezőleg a lázas vitatkozási kedv épp oly szervesen hozzátartozott egyéniségének kialakulásához, mint a lüktető olvasási vágy. Mert a tömérdek vitatkozás fejlesztette ki benne azt a bámulatos dialektikai készséget, mely később annyira jellemző vonása lett működésének. Az évtizedek múlásában mint tanár, mint igazgató és mint főigazgató a konferenciák, értekezletek és megbeszélések százaiban vett részt s ezeken mindig kitűnően megállotta a helyét. Akár mint egyszerű tag, akár mint előadó, akár mint elnök volt jelen, beretválesre fent dialektikai érzékével rögtön át tudta tekinteni a helyzetet és ki tudta tapogatni a lényegét. Szinte azt mondhatjuk, hogy a felvetett kérdésekben való gyors és biztos tájékozódás idővel valósággal hatodik érzéke lett. Működése ezért keltette azt a benyomást, melyet egyik barátja így fejezett ki: „Kisparti János született elnök volt.“ Ehhez a született elnökséghez azonban a marsalbotot az ifjúkori viták szilánkjáiból kovácsolták.

Az alaki képzéssel lépést tartott a tárgyi ismeretek szorgos gyűjtögetése. Kisparti János ebben a tekintetben is teljes munkát végzett. Teljes odaadással merült bele szaktárgyainak tanulmányozásába s idővel mindkettőből kitűnő szakemberré küzdötte fel magát. De igazi szerelmese mégsem a magyar irodalom és a latin nyelv, hanem a filozófia volt. Ezért bár szívesen járt Beöthy Zsolt formailag tökéletes és Riedl Frigyes eszmékben gazdag irodalmi vagy Ponori Thewrewk Emil lelkes filológiai előadásaira, mégis otthonosabban érezte magát Alexander Bernát, Medveczky Frigyes és Pauer Imre filozófiai óráin; aminthogy szívesebben merült bele egy-egy filozófiai, mint egy-egy irodalmi vagy nyelvészeti kérdés tanulmányozásába.

A pedagógiával már a filozófián keresztül és az egyetemen barátkozott meg, de annál alaposabban és egész életre szólóbban. Alapvizsgája után már tudatosan pedagógusnak érezte magát és azontúl a filozófiával csak mint a pedagógia legfontosabb segédtudományával foglalkozott. Egyetemi eszménye Fináczy Ernő lett, akinek tartalmas és formás előadásai egész életére mélyen beleszántottak lelkébe. Az ismertetek gyűjtését és elraktározását olyan komolyan vette, hogy még a nagy szünidőt is rája fordította. Egész nap komoly filozófiai és pedagógiai munkákat olvasott és csak késő délután szakított magának időt a felüdülésre. De még a pihenésre szánt órákat is a komoly önképzés szolgálatába tudta szegődtetni: barátjával, Kornis Gyulával, akivel még az elemi iskola padjain kezdte szövegetni a barátság szálait, nap-nap után kiadós sétákra indult és sétaközben elmélyedő beszélgetések során felfrissítette és továbbbővítette napi olvasmányainak nehéz és elvont gondolatmeneteit.

Ilyen körülmények közt természetes, hogy Kisparti János gazdag és sokoldalú képzettséggel került ki az egyetemről. A szaktárgyaiban való tökéletes otthonosságot párját ritkító filozófiai és pedagógiai műveltséggel kötötte össze. E mellett megvolt benne a tudomány művelésének és az akadémiai karrieralkotásnak minden szükséges feltétele: volt te-

hetsége, problémalátása és kitűnő módszeres iskolázottsága. És még sem lett belőle tudós; tüneményes pályáját nem az elmélet, hanem a gyakorlat terén futotta meg.

Ennek a látszólagos ellenmondásnak vagy mondjuk, elhajlásnak magyarázatát két okban kell keresnünk: egy tárgyiban és egy személyiben. A tárgyi oknál első sorban a megboldogult tanári pályájának indulására kell gondolnunk, Mikor ugyanis a kitűnő képzettségű fiatal tanár a katedrára lépett, azonnal belekerült a kezdő tanárok taposó malmába: heti 19—21 óra mellett vállalnia kellett az önképzőkör és énekkar vezetését, az iskolai és társadalmi ünnepélyek rendezését és a sokféle reprezentálást. A mellett nem szabad felejtenünk, hogy Kisparti János szülővárosába, gyermek- és ifjúkori környezetébe került és így még kevésbé vonhatta ki magát a kisvárosi élettel járó sokféle társadalmi kötelezettség alól, mintha idegen emberek közé került volna. Sőt később, a világháború kitörése után tisztán lelkes lokálpatriotizmusból még a városi közéleti hivatal és a helyi Vöröskereszt-kórház üdülőházának vezetését is elvállalta.

Ilyen sokágú-bogú elfoglaltság mellett természetes, hogy a fiatal tanár tudós ambíciói és tervei mindjobban elhalványultak. Nagyszabású tudós munkák helyett legfeljebb ha rövid lélekzetű népszerű elmefuttatások, nekrológok és alkalmi felolvasások írására jutott ideje. Mert hiába, rajta is betelt a gyakorlati beállítottságú emberek végzete: amint egyszer belekerült az élet sodrába, az ár ellenállhatatlanul sodorta magával. Az ő útján nem volt többé megállás, annál kevésbbé visszafordulás.

De Kisparti János nem is gondolt visszafordulásra. Jól érezte magát a körülötte zajló élet hullámverésében; annál jobban, minél magasabbra tarajlottak körötte a hullámok és minél cselekvőbb része volt megmozgatásukban. És itt kell érintenünk a tudós pályától való elhajlásának második, személyes természetű okát. Azon kell kezdenünk, hogy Kisparti János mintaszerű tudományos felvérteztsége ellenére sem volt igazi tudós temperamentum. Impulzív, kifelé való szereplésre hajló természete nehezen volt ráfogható az aszketikus visszavonultságot és csendes magábamélyedést kívánó tudós munkára. Egyébként is inkább hajlott a kritikára, mint az alkotó munkára; jobban meg tudta mondani, miért nem jó valami, mint megmutatni, hogyan lehetne azt jól megcsinálni. Ebből következett, hogy az írás nem volt nála igazi lelki szükséglet, hanem csupán eszköz gyakorlati sikon mozgó eszméinek propagálására. Ezért azok a cikkei sikerültek legjobban, melyeket gyakorlati céljai, pl. a középiskolai reform, a gyakorlati tanárképzés stb. érdekében írt. Ezekben eleven, fordulatos és meggyőző tudott lenni. És becsületére legyen mondva, korán felismerte tehetségének irányát és nem akart mindenáron akadémikus tudós lenni. Hébe-hóba emlegette ugyan, hogy nagy elméleti munkák tervét hordozza magában, de ez aligha volt több szelíd öngúnynál.

A Vácon töltött évek arra mindenestre alkalmasak voltak, hogy ráeszméltették Kisparti Jánost tulajdonképpen életirányára. Másrészt azonban azzal a veszedelemmel fenyegették, hogy tulságosan szétaprózzák idejét s maradandó alkotásokra hivatott tehetségét tized-huszadrangú.

feladatok megoldásában porlasztják szét. Nagy jótétemény volt tehát számára, hogy a piaristarend vezetősége 1917-ben kiemelte váci környezetéből és a budapesti gimnáziumhoz helyezte át. Igaz, hogy az áthelyezés egyelőre alig jelentett többet helyszínváltozásnál és ambíciófokozásnál. Hatása igazában csak a forradalmak lezajlása után kezdett kibontakozni, mikor az egymást kergető események rohanása ismét alkalmat adott Kisparti Jánosnak az eleven étellel való közvetlen kapcsolódásra.

Ismeretes, hogy a huszas évek eleje példátlan pezsgést indított meg a magyar életben. A trianoni béke szörnyű igazságtalansága ugyanis szigorú önvizsgálatra és ennek eredményeként egy egyetemes és átfogó nemzeti reneszánsz elindítására sarkalták nemzetünk jobbait. A mozgalom hatalmas lendülettel kezdődött. Politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális téren egymás után keltek életre a legkülönbözőbb kezdeményezések, melyek mind ugyanazt a célt szolgálták: újjá akarták formálni a magyar életet. A nagy újtási vágy az iskolára is áthatott s főleg a tanítási anyagnak több nemzeti tartalommal való feltöltését sürgette. Különösen a Magyar Középiszkolai Tanárok Nemzeti Szövetsége fejtett ki ebben az irányban nagy és lelkes tevékenységet. A szövetség mindjárt a tanácsköztársaság bukása után alakult s mélyen hazafias szellemével és tüzes magyarságával igen nagy hatást gyakorolt a magyar tanári rend közszellemének alakulására.

Kisparti János eleitől fogva cselekvő részt vett a szövetség életében és jöideig ő volt az éltető lelke. Ő adott neki programot, ő rendezte gyűléseit és felolvasásait s magasszínvonalú folyóiratának, a Magyar Művelődésnek megindításával és gondos szerkesztésével példát adott ilyenemű vállalkozás megszervezésére. Ezt a körülményt azért kell kiemelnünk, mivel Kisparti János közpályáját tulajdonképpen a szövetség életében való részvétele lendítette magasba. Ezen a réven jutott összeköttetésbe a tanárvilág széles rétegeivel. A tanárvilággal való megismerkedést azután szükségképpen követte az Országos Közoktatásügyi Tanáccsal, ezt pedig a kultuszminiszterium magas, sőt legmagasabb köreivel való kapcsolatba jutás. Így az egyszerű piarista tanár, akit akkor még semmiféle cím vagy kitüntetés nem különböztetett meg társaitól, egyik napról a másikra elismert pedagógiai tekintély lett. Tekintélye együtt nőtt szerepének és munkakörének tágulásával. Az 1924. évi új tanterv előkészítő munkálataiban már vezető szerepe volt. Hasonlóan nagy szerepet játszott az új Utasítások elkészítésében; különösen a latin nyelvi részbe folyt be erősen. A budapesti tanárképzőintézet tagságával és módszertani kollégiumának ellátásával új munkaterület nyílt meg előtte, melyet mindvégig megkülönböztetett ambícióval igyekezett betölteni. Az 1934. évi tanterv előkészítésében játszott előkelő szerepe már csak logikai folytatása volt korábbi munkásságának. Azt is természetesen találta mindenki, hogy amikor az 1935:VI. t. c. értelmében újjászervezett királyi főigazgatóságok betöltésére került a sor, a tanügyi kormányzat elsősorban ő rája gondolt, mert az ő gazdag pedagógiai felkészültségében, szervező erejében és energiájában látott legmegnyugtatóbb kezességet a törvényhez fűzött várakozások valóra váltására.

És tudjuk, számítása teljes mértékben bevált: Kispartí János az arra leghivatottabbak ismételt kijelentése szerint legmintaszerűbben oldotta meg a szervezés tárgyi és személyi feladatait. Tankerületét sikerült egy-két év alatt mintakerületté fejlesztenie, melyet a hivatalos körök csak magasztalással tudtak említeni. Ezt nyilván azért tudta elérni, mivel egész lelkét, tudását, szervező képességét és tetterejét belevitte a munkába. Ha alantasaitól teljes értékű munkát kívánt, erre maga adta nekik a legjobb példát. Teljesítménye annál nagyobb elismerést érdemel, mivel korábban, tanár és igazgató korában tisztán a középiskola szemszögéből tekintette a pedagógiai kérdéseket és ime mint főigazgató egyszerre bele tudta élni magát a legkülönbözőbb típusú és célkitűzésű iskolák életébe és legalább pedagógiai vonatkozásokban kifogástalanul tudta irányítani munkájukat.

Hogy Kispartí János húsz esztendő alatt ilyen fényes pályát tudott megfutni és egyszerű tanársorból a vezetők közé tudta magát felküzdeni, mindennél meggyőzőbb bizonyítéka kiváló tehetségének és erős egyéniségének. Mert amit elért, tisztán a maga erejével érte el. Mögötte nem állottak nagyhatalmú protektorok s útját nem egyengették láthatatlan kezek. Mint a középkori bajvivók, egyedül állott ki a közélet porondjára s egyetlen fegyvere tehetsége és makulátlan egyénisége volt.

Kispartí János pályája tehát biztató példája a korán határozott irányba állított és következetesen, jobbra vagy balra való tekintetés nélkül leélt életnek; klasszikus mintája az életfönallá alakított hivatástudatnak. Ez magyarázza nemcsak külső sikerét, hanem benső harmóniáját is. Mert Kispartí János élete valóban kiegyensúlyozott s a maga elé tűzött célok és eszmények alázatos szolgálatában kiteljesedett élet volt. Ugy is mondhatjuk boldog élet volt, melyet a kötelességteljesítés nyugasztó bölcsesége állandó derűvel hintett be. Innét a mosoly, mely úgyszólván állandóan ott játszadozott ajkán és innét a soha mordra nem forduló vidám kedély, mellyel másokhoz közelített.

Ezzel azonban nem akarjuk azt mondani, hogy Kispartí János egyénisége pályája végén is változatlanul az volt, aminek harminckét évvel előbb indult. Hiszen ez ellene mondana a fejlődés törvényének, mely pedig az emberi életnek épp úgy alaptörvénye, mint általában az élők világának. Kispartí János esetében a változatlanság elsősorban egyéniségének alapvető motívumaira: korán tudatossá érett hivatásszeretésére és következetes kötelességteljesítésére vonatkozik, de semmiképpen sem vonatkozik e motívumok megnyilatkozási formáira. Ebben a tekintetben lényeges különbségeket találunk a pályakezdés és végzés között. Míg ugyanis a fiatal Kispartí János éppen lángoló hivatásszereténél fogva hajlandó volt hideg csillagokat látni eszményeiben, melyekre mindenkinek egyforma áhítattal illik és kell feltekintennie, addig pályája végefelé már sokkal nagyobb mértékben számolt az emberi természet különböző adottságaival és tehetségeivel. Fiatalkorában általában a horatiusi *Fiât iustitia, p̄reat mundus*-elv híve volt és hajlandó volt azonnal pálcát törni mások fölött, akik másként látták és fogták meg a dolgokat, miként ő. Erős kritikai érzékénél fogva különben is hajlott a szigorúbb megítélésre. És véleményét sohasem rejtette véka alá. Amit igaz-

nak érzett, azt kíméletlen őszintességgel megmondotta lefelé és felfelé egyaránt. Ezért sokan inkább kellemetlen kritikust, mint alkotásra hivatott szakembert láttak benne.

Attól, az időtől kezdve azonban, hogy hivatalos minőségében több alkalmat nyert az emberekkel való közvetlen érintkezésre, lényegesen enyhült szigorúsága. Lassankint rájött, hogy az eszmények nem hideg csillagok, melyek csupán világítanak, hanem egyúttal hőforrások is, melyek azonban csak a befogadó szívek egyéni erő kifejtésén át tudnak éltető és termékenyítő meleget árasztani. Másszóval rányitott arra a nagy igazságra, hogy a legbölcsebb pedagógia is csak a nevelő egyéniségén keresztül hat, a nevelő egyéniség nevelő kisugárzását pedig a legkülönbözőbb körülmények egész légiója befolyásolja. Ennek a bölcs felismerésnek megfelelően különösen főigazgató korában már sokkal nagyobb rugalmasságot és megértést tanúsított a végzett nevelő munka megítélésében, mint elindulásakor. Az észember mellett, aki csak a követelményekre tekint, egyre inkább előtérbe lépett benne a szívember, aki már az egyéni adottságokat is számításba veszi. Bár az önmagához való következetesség kedvéért lehetőleg leplezni iparkodott ezt a változást, közelebbi ismerőseinek lehetetlen volt észre nem venniök s nem örülniök neki. És bizonyos, hogy ebben a tekintetben még tovább fejlődött volna, ha a halál zordon keze végét nem szakítja életének.

Kisparti János után nem maradtak nagyszabású tudományos alkotások. A legnagyobb kincs, amit reánk hagyott eszményekért lángoló, munkás életének és harmonikus egyéniségének emléke. Kora fiatalságától egy nagy eszme, a magyar iskolaügy szolgálatába szegődött és életét tette rá, hogy ezt az eszmét közelebb segíti az ideális megvalósuláshoz. Ezzel ragyogó példát állított a magyar nevelésügy minden munkása elé. Adjunk tehát hálát Istennek, hogy életében a miénk, egészen a miénk volt, őrizzük emlékét szeretettel s kövessük példáját a közért való önzetlen munkálkodásban és minden szépért, jóért való lángolásban.

Balanyi György.

Széchenyi műszaki alkotásai.

Bármily szemszögből vizsgáljuk Széchenyi működését, mindenütt páratlan alkotásokat, korszakalkotó kezdeményezéseket látunk. A magyar szellemi, társadalmi és gazdasági élet minden ágára kiterjedő munkája egységes programba sűrűsödik: felemeli a magyarságot a fejlődésnek arra a fokára, amelyet a civilizált népek már elértek, vagy amint ő azt kifejezi: *„Feljebb emelni a meglévőt, versenyképesse tenni a magyar életet, újat teremteni, ahol eddig semmi sem volt, alapot vetni a magyar jövőndőnek, a legfejlettebb magyar életnek . . .”*

A Széchenyiről alkotott kép mindaddig halovány, elmosódott s szintelen, amíg életét és működését műszaki alkotásain keresztül nem nézzük. Sokrétű egyénisége egyedülálló történelmi nagyságában ezekben az alkotásokban nyilvánul meg legtökéletesebben, képünk róla csak